

**РАЗВИЈЕНОСТ ОПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ –
ОДНОС СОЦИОЕКОНОМСКИХ ПОКАЗАТЕЉА И
НИВОА ДЕМОГРАФСKE ВИТАЛНОСТИ**

Проф. др Стево Пашалић

Универзитет Синергија, Бијељина

Телефон: +387 65 511 11 76

Факс: +387 56 21 02 02

E-mail: pasalics@terra.net.ba

Доц. др Слободан Лукић

Универзитет Синергија, Бијељина

Телефон: +387 65 51 16 54

Дарко Пашалић, асистент, дипл.еци

Универзитет Синергија, Бијељина

Телефон: +387 65 52 29 44

Сажетак: У раду се разматра демографски и социоекономски развитак општина у Републици Српској.

У обзир су узети одређени показатељи демографске виталности становништва као што су индекс старења, стопа укупног фертилитета, стопа природног прираштаја и социоекономски показатељи у које спадају број запослених, број незапослених, национални доходак, стање инфраструктуре – путеви, станови, број телефонских прикључака. Између вриједности ових показатеља истраживане су међусобне зависности. Основни метод у анализи био је статистички метод просте линеарне корелације.

Добијени резултати нам указују да је у току процес хомогенизације демографског развитка на територији Српске, а када је у питању социоекономски развој, карактеристична је хетерогеност између општина у Српској.

Кључне ријечи: демографски развитак, социоекономски развитак, Српска, општине.

Summary: This work contemplate demographic and social/ekonomic development of municipalities in republic of Srpska.

Specific indicators of demographic vitality of population are taken into consideration. Such indicators are index of aging, a rate of total fertility, a rate of natural increment and social/economic indicators which contain a number of employeed, a number of unemployeed, a national takings, a state of infrastructure / roads, flats, a number of telephonic connections. Among value of this indicators the reliances with one another were researched. The basic method in analysis was statistical method of simple linear corelation.

Achieved results point us a process of homogenisation of demographic development in flock on, the territory of Republic of Srpska, and when the matter is about social/economic development, the hetergeneity among municipalities in Srpska is characterical.

1. УВОД

Циљ рада је да се прикаже однос између, на једној страни, показатеља социјалног и економског развитка, и на другој страни демографских варијабли.

Као статистички метод коришћена је проста линеарна корелација која је требало да покаже степен праволинијског квантитативног слагања двије појаве.

Коришћени демографски показатељи су: стопа природног прираштаја, индекс старења и стопа укупног фертилитета. Од социоекономских показатеља употребљени су: број запослених и незапослених (на 1000 становника), удио запослених и незапослених жена, друштвени бруто производ по становнику, национални доходак по становнику, изграђени станова на 1000 становника, број становника по једном лекару и број телефонских претплатника.

2. РАЗВИЈЕНОСТ ОПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ПО ВАЖЕЋИМ КРИТЕРИЈУМИМА

Досадашњи критерији развијености општина Републике Српске садржавали су:

- остварени изворни приход на нивоу општине по становнику,
- густина насељености,
- број лекара на 1 000 становника,
- број телефонских прикључака (фиксни и мобилни) на 100 становника,
- укупна дужина магистралне, регионалне и локалне путне мреже од посебног интереса за Републику Српску на подручју јединице локалне самоуправе и дужина локалне путне мреже коју одржава јединица локалне самоуправе,
- број корисника јавних водовода у односу на укупан број становника,
- број незапослених у односу на број становника,
- број дјеце која похађају основну школу у односу на укупан број становника у општини.

На основу наведених критерија Влада Републике Српске и Народна скупштина Републике Српске утврђују листу степена развијености општина за сваку годину.

Табела 1.
Ранг листа развијености општина Републике Српске за 2009. годину

Развијене општине	Средњеразвијене општине	Неразвијене општине	Изразито неразвијене општине
Бања Лука Бијељина Гацко Градишка Добој Лукавица Лакташи Пале Приједор Прњавор Теслић Требиње Зворник Угљевик	Брод Вишеград Дервента Касиндо Козарска Дубица Милићи Модрича Мркоњић Град Нови Град Соколац Србац Фоча Челинац Шамац	Билећа Братунац Костајница Власеница Котор Варош Кнежево Лопаре Невесиње Петрово Рибник Рогатица Рудо Сребреница Хан Пијесак Чајниче Шековићи Шипово	Берковићи Вукосавље Доњи Жабар Источни ДРвар Источни Мостар Источни Ст. Град Језеро Калиновик Крупа на Уни Купрес Љубиње Осмаци Оштра Лука Пелагићево Петровац Трново Устипрача

Извор: "Службени Гласник републике Српске" број 115, Јавна установа Службени Гласник Републике Српске, Бања Лука, 2008.

Критеријуми на основу којих се вршило ранговање развијености општина нису узимали у обзир показатеље демографске виталности, нити друге релевантне

демографске показатеље из разлога што они нису валидни због непровођења пописа становништва од 1991. године на простору Босне и Херцеговине.

Представљена ранг листа општина за 2009. годину показује да су у групи изразито неразвијених општина популационо мале и инфратструктурно неразвијене општине, док су у групи развијених општина популационо највеће општине са знатно развијенијом инфраструктуром.

У циљу унапређивања критеријума за ранговање развијености општина Републике Српске, неопходно је узети у обзир још неке показатеље, прије свих који се односе на демографску виталност становништва, али и још неке социоекономске показатеље. На основу укрштања таквих података може се добити ранг листа развијености општина Републике Српске која потпуније одсликава њихов степен развијености.

Циљ овог рада је да се представи један такав модел на основу кога би се могло вршити ранговање општина по степену развијености у Републици Српској.

3. РАЗВИЈЕНОСТ ОПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ПО МОДЕЛУ ДЕМОГРАФСKE ВИТАЛНОСТИ И СОЦИОЕКОНОМСКИХ ПОКАЗАТЕЉА

2.1. Показатељи демографске виталности

За цијелу Републику Српску карактеристична је хомогенизација демографског развитка, док је социоекономски развој Српске хетероген.

На цијелој територији Српске, услед хомогенизације демографског развитка, показатељи демографске виталности су за све општине уједначени. У највећем броју општина вриједности за индекс старења су премашиле 0,4 (критична вриједност). Највише вриједности су у демографски празнијим општинама у брдско-планинским крајевима, гдје је старосна структура становништва знатно измијењена.

Природни прираштај, у апсолутном и релативном смислу, представља резултанту наталитета и морталитета а истовремено и основну квалитативну карактеристику актуелних демографских токова у репродукцији становништва општина Републике Српске. Према актуелној ситуацији, на основу оставрених величина стопа природног прираштаја по општинама, у Српској се издвајају двије групе општина: прва, коју формирају општине са негативним, и друга, коју формирају општине са позитивним стопама природног прираштаја.

Табела 2.
Дистрибуција општина Републике Српске према
величини стопе природног прираштаја

Стопа природног прираштаја/година	1996.		2000.		2007.	
	Број Општина	%	Број општина	%	Број Општина	%
Негативна стопа	27	45,8	28	47,5	58	93,5
Позитивна стопа	32	54,2	31	52,5	4	6,5

Извор: Саопштења Републичког завода за статистику 1996,2000, 2007., Бања Лука

Промјене у величини основних компоненти природног прираштаја у посматраном периоду рефлектовале су се и на редистрибуцију општина према вриједности стопа природног прираштаја.

Природни прираштај, односно биовиталитет је главни елеменат опстанка једног народа. Када он постане негативан, уколико нема имиграције, долази до смањења броја становника.

Највећи број општина Републике Српске у групи са позитивном стопом природног прираштаја, имао је током посматраног периода, низак ниво природне репродукције становништва, да би се тај број у 2007. години свео на свега четири општине, од којих су двије популационо врло мале.

Стопа укупног фертилитета (SUF) је први поузданији показатељ за анализу плодности. У модерном свијету људски ресурси су ограничени, тако да свако промишљање будућности мора водити рачуна о минимуму становништва који је потребан да одржава постојећу инфраструктуру. Основни постулат мора бити: већи фертилитет мора бити економско преимућство.

Средње године рађања у Српској износе 27-28 година. У 2007. години на 100 женске дјеце рођено је 106 мушке дјеце.

Табела 3.
Специфичне стопе фертилитета према старости мајки
у Републици Српској 2003. године

Старосна група	Број жена	Број дјеце	Специфична стопа фертилитета
15 – 19	39 291	772	0,020
20 – 24	39 052	4 094	0,105
25 – 29	39 737	3 970	0,100
30 – 34	40 422	2 165	0,053
35 – 39	41 041	902	0,022
40 – 44	41 645	150	0,004
45 – 49	42 116	13	0,000
Укупно:	283 304	12 066	0,304

Извор: Група аутора: Демографски развој и популациона политика Републике Српске, Влада Републике Српске, 2006.

Како је стопа укупног фертилитета једнака петоструком износу збира специфичних стопа фертилитета, долазимо до података да је SUF у 2003. години износио 1,519. То значи, рађања у 2003. години су била за 28% мања од нивоа потребног за замјену генерација.

Удио у укупним рађањима по старости мајке указују да су рађања најинтензивнија у узрасту од 20-24 година, а последњих година граница се помјерила на 25-29 година. У оба ова петогодишта рађа се око двије трећине живорођених у Српској.

Према свим истраживањима, економски фактори код нас су главни индикатори демографске виталности, па ова два показатеља укрштањем дају најреалнију слику развијености општина на одређеном простору.

2.2. Социоекономски показатељи

Упоредо с чисто економским карактеристикама често се разматрају социјални параметри развоја. Социјалне карактеристике одавно су постале пуноправни показатељи, за оцјењивање степена развоја сваког простора. Међународне организације оцјењују степен развоја земаља и региона по неким универзалним интегралним

показатељима. Један од таквих показатеља је **индекс људског развоја**, разрађен у оквиру програма ОУН.

Примјена различитих показатеља је методолошки неуједначена, између осталог и зато што сваки од показатеља има своје недостатке и предности.

Индекс економског потенцијала је комплексан критеријум у облику коефицијента, који даје потпунији израз територијалног распореда нивоа социоекономске развијености. Израчунава се по формули:

$$E_k = k_p + k_d + k_z + k_t + k_i, \text{ gdje je:}$$

(k_p – коефицијент простора, k_d – коефицијент дохотка, k_z – коефицијент запослености, k_t – коефицијент промета у трговини на мало, k_i – коефицијент инвестиција).

Пошто се компоненте индекса у овом облику не могу сабирати, треба да се претворе у бодове или да се множе са редним бројем на ранг-листи.

Индекс људског развоја користи се за поређење нивоа развоја појединих региона (у овом случају локалних заједница), а користе га и Уједињене нације као синтетички показатељ (HDI – Human development index). Индекс даје локалним заједницама бодове у распону 0,001 – 1,0. Рангирање је базирано на више показатеља сажетих у три димензије:

- очекивано просјечно трајање живота становништва;
- удио писменог становништва (одражава образовни ниво);
- куповна моћ становништва (одражава животни стандард).

Општине Републике Српске, за разлику од показатеља демографске виталности, нису по социоекономским показатељима хомогенизоване. Према раније изнијетим подацима оне се рангују као: развијене, средње развијене, неразвијене и изразито неразвијене општине. На основу тих параметара јасно је да се у Републици Српској издвајају економски развијенији региони и локалне заједнице са својим центрима који привлаче становништво мање развијених региона и локалних заједница.

Град Бања Лука који је у социоекономском смислу најразвијеније подручје привлачи највећи број становника. Поред Бања Луке, општине које као економски развијеније представљају центре привлачења становништва су: Бијељина, Приједор, Градишка, Зворник, Источно Ново Сарајево, Требиње, Добој.

Табела 4.
Вриједности показатеља социоекономског развоја
Републике Српске у 2007. години

Бруто домаћи производ/ст.	Запослени	Незапослени	Удио запослених жена	Стопа незапослености	Стопа активности
5 110 КМ	195 000	140 000	79 000	25,2	35,1

Извор: Саопштења Републичког завода за статистику за 2007. годину, Бања Лука

На основу показатеља који су дати за Републику Српску степен развијености се може примјенити и за општине Републике Српске, при чему је врло важно да се у обзир узимају обиљежја демографског и социоекономског развоја за која се логички претпоставља да могу бити у међусобном узрочно-посљедичном односу. Међутим, као што је већ наведено, за Републику Српску је карактеристична хомогенизација демографског развоја, а хетерогеност социоекономског развоја и та слика би била јаснија када се коефицијенти анализирају посебно за сваку од општина.

Дужина пшутне мреже у Републици Српској је 12 564 км (од чега на савремене путеве отпада 6 422 км). Укупан број фиксних и мобилних телефонских прикључака

износи 951 099, односно 66 прикључака на 100 становника. Укупан број љекара је 2 000 или 1,4 љекара на 1 000 становника.

Када се узму у обзир сви предвиђени показатељи, за сваку општину добија се нешто прецизнија слика. Из тог разлога предложени коефицијенти имају и већу статистичку значајност.

На крају, да се не би безусловно прихватале досадашње добијене вриједности на основу којих се врши ранговање развијености општина Републике Српске, потребно је вршити анализу многих других обиљежја, јер су утицаји сложени и многобројни међу појавама.

4. ЗАКЉУЧАК

Процес демографске транзиције у Републици Српској је у завршној фази, а према садашњим подацима о кретању становништва, Српска се налази у тзв. петој – посттранзиционој фази. Из тог разлога сматра се да су економски фактори главни разлог смањења стопе наталитета. Број рођене дјеце прво се свео на жељени, а потом настављајући да опада, опео и испод тог броја.

У Републици Српској није било, и нема, таквог економског развитка којем би се могао објаснити пад наталитета као у западноевропским земљама. Можда се може прихватити објашњење да је у слабије развијеним земљама дошло до преузимања културно-социјалног модела понашања из високоразвијених земаља.

Коначно, у овом раду коришћена је проста линеарна корелација која је требало да покаже степен праволинијског квантитативног слагања двије појаве.

ЛИТЕРАТУРА

- [1.] Жижић, М. и други (2000), Методи статистичке анализе, Универзитет у Београду – Економски факултет, Београд
- [2.] Никитовић, В., Бодирога В. (2001), Анализа нивоа наталитета на нивоу социоекономских и демографских варијабли, Београд
- [3.] Пашалић, С. и други (2006), Демографски развој и популациона политика Републике Српске, Влада Републике Српске (пројекат)
- [4.] Статистички билтен 2007. (радна снага), Републички завод за статистику, Бања Лука
- [5.] Службени гласник Републике Српске, број 115 (2008), Бања Лука